

Kljub podobni zgradbi, temelječi na treh ključnih točkah, kljub enakim izraznim sredstvom — dialog, dnevniški zapiski, pripovedovalčev komentar — se novele našega in francoskega pisatelja razlikujejo, in sicer po vlogi pripovedovalčevega komentarja. Pri Kocbeku je pripovedovalec povsem samostojen. Torej se avtor tudi v pripovedni prozi na odreče pesniškim postopkom; skozi različne filozofske vplive in Vercorsove literarne pobude se v njegovi prozi kaže organska povezanost z njegovo predvojno pesniško zbirko Zemlja, 1934.

V spominu

DUŠAN PIRJEVEC

(20. III. 1921, Solkan — 4. VIII. 1977, Ljubljana)

V poletnem počitniškem zatišju se je končalo nemirno, intenzivno in plodno življenje Dušana Pirjevca, izjemno prodornega misleca med slovenskimi literarnimi zgodovinarji. Bil je komaj v sedeminpetdesetem letu in kljub bolezni še v ustvarjalnem zagonu. Njegove vedno pretehtane in vse bolj globoke misli so v domačem kulturnem prostoru našle deljeno priznanje, ploden odmev pa le pri mlajših generacijah. Večjo podporo je dobil v širšem jugoslovanskem strokovnem svetu in pri mlajših nemških filozofih. Na poti vse bolj uspešnega prodiranja v mednarodno javnost pa ga je že nekaj let zavirala bolezen in zaustavila smrt. Usoda je potegnila črto pod neko izredno življenje, toda preteklo bo še nekaj časa, preden bo pošten račun lahko pokazal značaj in izmeril pomen intenzivnega miselnega napa ter kreativne volje, ki sta bila tesno povezana s tem življenjem. Priložnostni zapis takoj po smrti lahko začrta le zunanje ogrodje prikaza Pirjevčeve dejavnosti.

Dijaško okolje ljubljanske realke je Dušana Pirjevca usmerilo v vrste revolucionarne mladine. Tako se predispozicije, izoblikovane ob očetu, literarnem zgodovinarju in bibliotekarju Avgustu Pirjevcu, takrat niso mogle polno razviti, dasi je že publicistično posegel v cankaroslovje (11. december 1938, Slovenska mladina 1938/39; Pravda o »Hlapcih« in njihovi cenzuri, tam 1939/40) in skupaj z očetom pripravil miniaturno izdajo Jenkovih pesmi (Izbrane pesmi Simona Jenka, Lj. 1940). Politično delo ga je prisililo v drugačen izbor poklica: jeseni 1939 je vpisal agronomijo v Zagrebu.

Prvotna študijska stroka se Pirjevčevega publicističnega delovanja ni dosti dotaknila; njena najvidnejša sled je članek o Mičurinu (Človek in rastlina, LZ 1940). Pač pa je politično delovanje izzvalo njegovo intenzivno zanimanje za filozofska vprašanja, za kar so očitno bile v Pirjevcu podane tudi globlje dispozicije, saj je bilo nagnjenje k sistematičnemu razmišljanju, zlasti o estetskih vprašanjih, vseskozi prisotno v njegovem delu, v zadnjih petnajstih letih pa ga je vse bolj trgalo iz literarne zgodovine v čisto filozofijo. Njegov zgodnji spis *Poglavja iz filozofije* (LZ 1940), posnet po sovjetskem viru, pa je bil še odločilno politično angažiran.

Vojna leta so Pirjevca odtrgala od vsakršnih literarnih ambicij. Že v začetku vojne se je vrnil iz Zagreba v Ljubljano in bil med prvimi organizatorji odpora in revolucije. Pogum in intelektualne sposobnosti so mu v narodno osvobodilni vojski utrlji pot do čina podpulkovnika in več odlikovanj, po osvoboditvi pa do odgovornih funkcij.

Februarja 1948 se je spet posvetil študiju; to pot si je izbral svojim nagnjenjem bližjo stroko, svetovno književnost in literarno teorijo kot glavni predmet ter slovenski jezik

in književnost kot vzporedni predmet. Še pred diplomo je leta 1952 postal strokovni sodelavec Inštituta za literature pri SAZU, leta 1958 znanstveni sodelavec istega inštituta in bil med boleznijo prof. Ocvirka v letih 1958 in 1959 honorarno tudi asistent na oddelku za svetovno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Jeseni 1961 je dosegel doktorat literarnih zgodovinskih znanosti z disertacijo *Ivan Cankar in evropska dekadenca in simbolizem*. Zanj je več mesecev zbiral gradivo na Dunaju in v Parizu. Po promociji je spet prebil nekaj mesecev v Parizu in se poglobljal v metodološka vprašanja primerjalne literarne zgodovine in v nove tokove v literarni teoriji; ta študij je bil odločilen za njegovo nadaljnje znanstveno delo. Novembra 1962 je bil izvoljen za izrednega profesorja za novejša obdobja svetovne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani, decembra 1973 pa je napredoval v naziv rednega profesorja iste stroke, potem ko je bil že dve leti in pol poprej izbran za predstojnika oddelka za primerjalno književnost in literarno teorijo.

V študijskih letih sta se značilno združili Pirjevčevi temeljni težnji, ki ju izpričuje že njegova predvojna publicistika, to je literarnozgodovinski nagnjenje s filozofskimi razmišljanji, v estetskih in literarnoteoretičnih zanimanjih. Tako je nastal obsežen prikaz knjige člankov in esejev Belinskega (S Por 1950, št. 245—257), iz takšnih pobud se je lotil prevanjanja člankov in razprav G. V. Plehanova (Umetnost in literatura I, II, Lj. 1951) in N. G. Černiševskega (Estetski odnosi med umetnostjo in stvarnostjo. Lj. 1952), kasneje je temu pridružil še razpravo *Taine in njegova filozofija umetnosti* (NSd 1956), ki je nastala ob prevodu Tainove knjige, izšle v isti seriji. V ta okvir sodi končno tudi Pirjevčeva seminarska naloga o ritmu v Cankarjevi prozi z obsežnim pretresom teoretičnih pojmovanj ritma.

Vzporedno se je uveljavila Pirjevčeva kritična in polemična narava, ki je bila prav tako značilna že za predvojno pisanje. Vendar je bila takrat pretežno objektivno pogojevana v njegovem političnem angažmanu, s študijem literarne zgodovine pa se je utirila v strokovne okvire in vse bolj dobivala poteze osebnega odnosa do stroke. Ni zgolj slučaj, da je svoje literarnozgodovinsko delovanje začel z obsežnim komentarjem h klasičnemu delu slovenske polemične literature, k *Cankarjevi Beli krizantemi* (Klasje št. 28, Lj. 1951). Od številnih kritičnih in polemičnih člankov med leti 1950 in 1958 so kar štirje nastali ob cankaroslovnih publikacijah; to so razen zapisa ob 21. zvezku Cankarjevih zbranih spisov (NRazgl 1955) pretres prve knjige Izbranega dela Ivana Cankarja (Beseda 1952/53), ocena monografije Wolframa Walderja Ivan Cankar als Künstlerpersönlichkeit (SR 1955) in naipomembnejši med njimi, polemična razprava *Boj za Cankarjevo podobo* (NSd 1954). S polemičnim odzivom na članek Marje Boršnikove o naloгах slovenske literarne zgodovine *Ob razmišljanjih o slovenski literarni zgodovini* (NSd 1954) je začel uveljavljati svoj metodološki koncept literarnozgodovinske stroke, naslonjen na neopozitivistično primerjalno literarno zgodovino šole Antona Ocvirka in dialektivne Zgodovine slovenskega slovstva (NSd 1957), Prežihov zbornik (NRazgl 1958) in Slodnjakovo nemško pisano zgodovino slovenske literature (NRazgl 1958).

Pirjevčevo literarnozgodovinsko delo so usmerjale iste načelne teze, kakor jih je uveljavljal v kritiki in polemiki, tako da lahko njegove razprave in komentarje k zbranim delom imamo za praktičen zgled teoretičnih hotenj. Dejansko sodi njegov takratni prispevek, naravnani v preučevanje slovenske moderne, med najvidnejše dosežke slovenske literarne zgodovine. Zgledni so že njegovi komentarji k zbranemu delu Josipa Murna-Aleksandrova (I, II, Lj. 1954) in k prvim zvezkom Župančičevega zbranega dela (I, Lj. 1956; II, Lj. 1957; III, Lj. 1959). Novo gradivo, nove poglede in novo vrednotenje so prinesle razprave *Družbeno politični vzroki slovenske moderne* (Kronika 1955), *O liriki slovenske moderne* (NSd 1955), *Cukrarna* (SocM 1955), *Oton Župančič in Ivan Cankar* (SR 1960), *Ivan Cankar in naturalizem* (SR 1961/62). Vrh Pirjevčevega slovenističnega dela pa pomeni monografija *Ivan Cankar in evropska literatura* (Lj. 1964), kjer je doktorski disertaciji priključil interpretacijo temeljnih komponent Cankarjevega ustvarjanja.

Do leta 1964 je bila Pirjevčeva raziskovalna pozornost usmerjena predvsem v slovenistiko; svetovna književnost je bila v njej zastopana le iz primerjalnega aspekta, temlječega v slovenski literaturi. Tako sta bili razpravi *O Baudelairovi estetiki* (NSd 1958) in *O ideji in kompoziciji Hemingwayeve novele Starec in morje* (Kondor št. 28, Lj. 1955)

izjemna posega v tujo literarnozgodovinsko problematiko. Pozneje pa so dobile Pirjevčeve raziskave svetovnega romana osrednje mesto v njegovem znanstvenem delu. Tako so nastale tehtne in pretežno izvirne spremne razprave k romanom v zbirki Sto romanov: Mrtve duše N. V. Gogolja (8, Lj. 1964), Gnus J. P. Sartra (9, Lj. 1964), Rdeče in črno Stendhala (16, Lj. 1965), Zgubljene iluzije Balzaka (18, Lj. 1966), Niels Lyhne J. P. Jacobsen (29, Lj. 1967), Grad Fr. Kafke (30, Lj. 1967), Lucien Leuwen Stendhala (47, Lj. 1970), Kraljevska pot A. Malrauxa (51, Lj. 1971), Nevarna razmerja Ch. de Laclosa (61, Lj. 1972), Veleumni plemič don Kihot iz Manče M. de Cervantesa (67, Lj. 1973), Videc A. Robbe-Grilleta (74, Lj. 1974) in Bratje Karamazovi F. M. Dostojevskega (93, Lj. 1976).

V filozofski misli se je približal fenomenologiji, v literarni teoriji strukturalizmu. Tako sta nastali tudi razpravi *Vprašanje strukturalne poetike* (Problemi 1973) in *Strukturalna poetika in literarna znanost* (SR 1973). Pri tem so bile Pirjevčeve slovenistične razprave v zadnjih letih vse bolj redke. Še vedno je bilo središče njegovega zanimanja slovenska moderna; o Cankarjevih Hlapcih je napisal obsežno interpretacijo *Hlapci heroji ljudje* (Lj. 1969), svoje raziskave o Murnovi poeziji pa je strnil v razpravo *Vrnisanje o Murnovi liriki* (SR 1967) in izdal komentiran izbor *Topol samujoč* (Kondor 97, Lj. 1967).

V pričujočem zapisu smo lahko očrtali le v najbolj skopih obrisih Pirjevčevo biografijo, od njegovega mnogovrstnega dela pa poudarili predvsem slovenistično literarnozgodovinsko publicistiko. Dodati je še treba, da je prav v našem časopisu objavil tri teoretične članke *O nekaterih sodobnih vprašanih slovenske literarne zgodovine* (JiS 1960/61), *Besedna umetnina* (JiS 1966) in *Idejna etična vsebina in pesniškost pesniškega teksta* (JiS 1974/75), ki dobro označujejo razvoj literarno teoretične misli Dušana Pirjevca.

Jože Koruza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

ALFONZ GSPAN

(16. X. 1904, Krško — 25. IX. 1977, Ljubljana)

Nepolna tri leta potem, ko je praznoval sedemdesetletnico, ki jo je z obsežnejšim prikazom njegove slavistične dejavnosti zabeležil tudi naš časopis (gl. JiS 1974/75, str. 11—14), se je končalo plemenito in dejavno življenje Alfonza Gspana, nazadnje upokojenega znanstvenika svetnika pri Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede SAZU in urednika Slovenskega biografskega leksikona.

V pričujočem zapisu ne kaže ponavljati najvažnejših biografskih in bibliografskih podatkov o pokojnem literarnem zgodovinarju. Našo pretežno faktografsko podobo njegove osebnosti in dela izpred treh let naj dopolnimo z očrtom nekaterih karakterističnih potez.

Alfonz Gspan velja med slovenskimi literarnimi zgodovinarji za najbolj vestnega in smotrnega nadaljevalca pozitivne tradicije pozitivistične smeri v slovenskem literarnem zgodovinarstvu. V njegovem pisanju skorajda ne najdemo trditve ali zgolj podmene, ki ne bi bila pooprta z verodostojno dokumentacijo. Zaradi tega in zaradi bogate erudicije, ki je daleč presejala okvire stroke, je bil kar idealni urednik Slovenskega biografskega leksikona; svoje delo pri tej izredno zahtevni publikaciji je vsa leta opravljal z največjo skrbnostjo in odgovornostjo, pa tudi s posebno ljubeznijo. Zato se bo najbrž težko našel enakovreden nadaljevalec tega njegovega poslanstva.

Kdor pozna Alfonza Gspana le kot urednika Slovenskega biografskega leksikona bo najbrž začuden, da je v gimnazijskih in študijskih letih začel javno delovati z umetnostnimi in ne z znanstvenimi ambicijami. Na ljubljanski realki je pokazal nadpovprečen risarski talenti, se ob mentorstvu profesorja izpopolnil in nekaj časa celo mislil na študij slikarstva. Vendar so pobude iz ožje prijateljske družbe sošolcev, v kateri je bil tudi zgodaj zreli Srečko Kosovel, kmalu obrnile Gspanova zanimanja drugam — začel je pisnikovati. Zdi se, da ga je pri tem vodila bolj želja po besednem oblikovanju kakor